

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΟΥ
ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ “ΟΧΙ” ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ 1940 – 1941

υποστρατήγου ε.α. Νικολάου Ζαρκάδα

Εισαγωγή

Οκτώβριος 2022· Συμπληρώνονται ογδόντα δύο χρόνια από την ενδοξότερη ημέρα της νεότερης ιστορίας της Πατρίδας μας, την 28ην Οκτωβρίου 1940, κατά την οποία σύσσωμος ο ελληνικός λαός δια του Πρωθυπουργού του Ιωάννη Μεταξά απήντησε προς το ιταμόν ιταλικό τελεσίγραφο με το ιστορικό “ΟΧΙ” της Ελλάδας.

Τα προ της Επιθέσεως

Πολύ προ της ιταλικής επίθεσης η Ελλάδα είχε επιλεγεί από τις δυνάμεις του Άξονα ως ένας από τους σημαντικότερους στόχους και εφ’ όσον δεν υποτάσσονταν στις θελήσεις τους έπρεπε οπωσδήποτε να εκλείψει.

Η κατάληψη της Αλβανίας στις 7 Απριλίου 1939 αποτέλεσε το πρώτο απαραίτητο βήμα προετοιμασίας της ιταλικής επίθεσης κατά της Ελλάδας. Σχεδιάστηκαν και εκτελέστηκαν οδικά έργα και όλοι οι δρόμοι οδηγούσαν προς τα ελληνικά σύνορα.

Στις 15 Αυγούστου 1940 πραγματοποιείται το απαίσιο έγκλημα της Ιταλίας με τον τορπιλισμό της “Ελλης” στο λιμάνι της Τήνου.

Κατά τους μήνες Σεπτέμβριο και Οκτώβριο απεστάλησαν σημαντικές δυνάμεις από την Ιταλία προς ενίσχυση του στρατού της στην Αλβανία και πραγματοποιήθηκε η μετακίνηση των ιταλικών δυνάμεων της Αλβανίας από τα Γιουγκοσλαβικά σύνορα προς τα Ελληνικά.

Την νύκτα 27/28 Οκτωβρίου 1940 και συγκεκριμένα την 03.00 πρωινή ώρα ο πρεσβευτής της Ιταλίας στην Ελλάδα Γκράτσι επισκέφθηκε στην οικία του στην Κηφισιά τον Πρωθυπουργό Ι. Μεταξά και του επέδωσε το ιταλικό τελεσίγραφο, με το οποίο ζητούσε, όπως· “επιτραπεί από της 06.00 ώρας η ελεύθερη διάβαση των ιταλικών στρατευμάτων”

και άμεσα έλαβε την αρνητική απάντηση “ΟΧΙ” με την σκέψη ότι “έχουμε πόλεμο”.

Η Ελλάδα ήταν προετοιμασμένη και αποφασισμένη να αντισταθεί με όλες τις δυνάμεις της εναντίον του οποιουδήποτε εισβολέα και από τις αρχές του 1940 άρχισε να λαμβάνει με εξαιρετική προσοχή και φειδώ μέτρα τοπικής επιστράτευσης στην άμεσα απειλούμενη περιοχή της Ηπείρου.

Πολεμικές Επιχειρήσεις

Από την 05.30 ώρας της 28ης Οκτωβρίου 1940, και πριν βέβαια εκπνεύσει ο καθοριζόμενος στο τελεσίγραφο χρόνος, οι ιταλικές δυνάμεις άρχισαν να προσβάλλουν τα ελληνικά τμήματα προκαλύψεως. Σχεδίασαν και ενήργησαν επιθετικά επί τριών γενικών κατευθύνσεων, ήτοι Κονίσπολη – Σαγιάδα – Ηγουμενίτσα {παραλιακή}, Αργυρόκαστρο – Ελαία – Ιωάννινα {κεντρική} και Κορυτσά – Κρυσταλλοπηγή – Μέτσοβο {ορεινή}.

Την ευθύνη της άμυνας της Ηπείρου είχε η VIII Μεραρχία Πεζικού με διοικητή τον Υποστράτηγο Κατσιμήτρο Χαράλαμπο και των ορεινών διαβάσεων της Πίνδου το Απόσπασμα Πίνδου με διοικητή τον Συνταγματάρχη Δαβάκη Κων/νο. Με βάση τα σχέδια επιχειρήσεων, ως έσχατο όριο υποχώρησης είχε καθορισθεί ο Άραχθος ποταμός με παράλληλη αμυντική εγκατάσταση στο όρος Μακρυνόρος. Μια υποχώρηση την οποία δεν σκέφτηκε να εφαρμόσει ο στρατηγός Κατσιμήτρος για λόγους τόσο τακτικούς όσο και ψυχολογικούς.

Συγκεκριμένα, τα ελληνικά τμήματα ήταν πεζοπόρα με συνέπεια η κίνησή τους να είναι βραδεία και ευάλωτη στις αεροπορικές επιδρομές, με αποτέλεσμα τα μηχανοκίνητα ιταλικά τμήματα και η αεροπορία τους να προφθάσουν αυτά στο υψίπεδο Ιωαννίνων ή στον κάμπο της Φιλιπιάδας – Άρτας και να υποστούν μεγάλες απώλειες. Πλέον αυτού το προσωπικό της Μεραρχίας, αποτελούνταν, κυρίως, από καταγόμενους από την Ήπειρο και η εγκατάλειψη των εστιών τους θα είχε δυσμενέστατη ψυχολογική επίδραση στο ηθικό και την μαχητικότητά τους.

Οι επιθετικές ενέργειες των ιταλικών δυνάμεων άρχισαν ταυτόχρονα και επί των τριών αξόνων. Στους παραλιακό και ορεινό άξονες εί-

χαν μικρές επιτυχίες ενώ στον κεντρικό προσέκρουσαν πάνω στην ισχυρά οχυρωμένη τοποθεσία της Ελαίας {Καλπακίου} και παρά την συνεχή ενίσχυση των δυνάμεών τους και τις αλλεπάλληλες επιθετικές τους εφορμήσεις δεν επέτυχαν να διασπάσουν αυτή. Με επιτυχία δε αντιμετωπίστηκαν και στους λοιπούς τομείς.

Επί δέκα και πλέον ημέρες, μέχρι 9.11.1940, συνεχίστηκαν με ιδιαίτερη εφοδρότητα οι συχνές και καθημερινές επιθέσεις των ιταλικών δυνάμεων χωρίς κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα τόσο στον κεντρικό τομέα, όσο και στους λοιπούς, τον παραλιακό και τον ορεινό.

Σ' αυτό το δεκαήμερο οι ελληνικές δυνάμεις ολοκλήρωσαν την επιστράτευσή τους και ενισχύθηκαν σημαντικά και μετά από τις απαραίτητες προετοιμασίες από τις 14 Νοεμβρίου 1940 ανέλαβαν επιθετικές επιχειρήσεις και απώθησαν τις ιταλικές δυνάμεις αρχικά πέραν των ελληνικών συνόρων και συνέχισαν την επιθετική τους δραστηριότητα και εντός της Β. Ηπείρου, την οποία επέτυχαν να απελευθερώσουν για τρίτη συνεχόμενη φορά.

Οι αγώνες των ελληνικών δυνάμεων σκληροί, άσπλαγχοι και αδυσώπητοι. Είχαν να αντιμετωπίσουν εκτός από τις πολλαπλάσιες και άριστα εξοπλισμένες ιταλικές δυνάμεις το ορεινό, τραχύ και δύσβατο έδαφος της Ηπείρου, αλλά και τον βαρύ χειμώνα της περιοχής.

Οι σκληρές μάχες των ελληνικών δυνάμεων στοίχισαν ένα μεγάλο αριθμό θυμάτων τους, πεσόντων και αγνοουμένων, οι οποίοι μετά το τέλος των πολέμων ξεχάστηκαν και τα οστά των περισσότερων παραμένουν, μέχρι σήμερα, διασκορπισμένα στις βουνοπλαγιές, στις χαράδρες και στα βοσκοτόπια της Β. Ηπείρου. Μικρός ο αριθμός αυτών, που έχουν εντοπισθεί, ταυτοποιηθεί, συγκεντρωθεί και έχουν τοποθετηθεί στα στρατιωτικά νεκροταφεία της περιοχής ή στα οστεοφυλάκια των χριστιανικών εκκλησιών.

Η Γερμανική Επίθεση

Η Γερμανία προκειμένου να υποστηρίξει και ενισχύσει την φίλη και σύμμαχό της Ιταλία πραγματοποίησε την σχεδιασμένη επίθεση εναντίον της Ελλάδας με την χρησιμοποίηση των μεραρχιών της, οι οποίες στάθμευαν επί βουλγαρικού εδάφους.

Έτσι στις 6 Απριλίου 1941, χωρίς να τηρήσει τους βασικούς κανόνες έναρξης των επιχειρήσεων, επιτέθηκε από της 05.15 ώρας εναντίον των οχυρών της “Τραμμής Μεταξά” στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο.

Οι ελάχιστες ελληνικές δυνάμεις αντιστάθηκαν επί τριήμερο με σθένος, ηρωισμό και αυταπάρνηση και διατήρησαν τις θέσεις τους στα περισσότερα. Πλην όμως οι γερμανικές δυνάμεις, μετά την κατάρρευση του μετώπου της Γιουγκοσλαβίας, παρέκαμψαν αυτά και προχώρησαν στην πεδιάδα της Καμπανίας και στις 9 Απριλίου κατέλαβαν την Θεσσαλονίκη.

Η ελληνική ηγεσία εκτίμησε, μετά την δυσμενή αυτή εξέλιξη, ότι ο αγώνας των ελληνικών δυνάμεων στα οχυρά ήταν μάταιος. Αποφάσισε την παύση των πολεμικών αναμετρήσεων με συνέπεια τα οχυρά να περιέλθουν στην κατοχή των γερμανικών δυνάμεων. Η γερμανική ηγεσία θαύμασε και επαίνεσε την ανδρεία και τον ηρωισμό των Ελλήνων μαχητών – υπερασπιστών τους.

Στη συνέχεια οι γερμανικές μηχανοκίνητες δυνάμεις, μετά την κατάκτηση των πόλεων της Μακεδονίας, συνέχισαν την προέλασή τους προς νότο και στις 19 και 20 Απριλίου έφθασαν στον κάμπο της Θεσσαλίας. Με την δυσμενή αυτή εξέλιξη των επιχειρήσεων ο ελληνικός στρατός της Ηπείρου, ήτοι το μεγαλύτερο μέρος του στρατού, ο οποίος άρχισε να συμπύσσεται, κινδύνευε να περικυκλωθεί, να αποκοπεί και να καταστραφεί.

Μπροστά σ’ αυτή την δυσμενέστατη κατάσταση ο διοικητής του Γ’ Σ. Στρατού αντιστράτηγος Γ. Τσολάκογλου, μετά από συνεργασία με τους λοιπούς ανώτατους διοικητές του θεάτρου επιχειρήσεων της Ηπείρου, ανέλαβε την πρωτοβουλία και προχώρησε σε πρωτόκολλο συνθηκολόγησης, το οποίο υπογράφηκε από τον ίδιο και τον ανώτερο διοικητή των γερμανικών δυνάμεων της περιοχής στις 21 Απριλίου 1941 στο χωριό Βοτονόσι Μετσόβου.

Ιδού πως περιγράφει την απόφασή του ο στρατηγός Γ. Τσολάκογλου στο βιβλίο του “Απομνημονεύματα”.

“Ευρέθην αντιμέτωπος ιστορικού διλήμματος ή ν’ αφήσω να συνεχισθεί ο αγών και να γίνει ολοκαύτωμα ή υπείκων εις τας παρακλήσεις

όλων των ηγητόρων του στρατού να αναλάβω την πρωτοβουλία της συνθηκολογήσεως.....τολμήσας δεν υπολόγισα ευθύνας.....”.

Εν των μεταξύ η Ελληνική Κυβέρνηση και ο Βασιλιάς είχαν αποχωρήσει για την Κρήτη και οι γερμανικές δυνάμεις στις 27 Απριλίου 1941 εισήλθαν στην Αθήνα.

Μετά την κατάληψη της ηπειρωτικής Ελλάδας στα σχέδια της γερμανικής ηγεσίας ήταν η Κρήτη, την οποία θεωρούσε “ως ισχυρό ναυτικό και αεροπορικό στήριγμα”. Αποφάσισε δε την κατάληψή της με αεροπορική επίθεση. Αντιμετώπισε όμως σθεναρή αντίσταση των ολίγων στρατιωτικών δυνάμεων, ελληνικών και συμμαχικών, αλλά προπαντός του ηρωικού κρητικού λαού. Τελικά επέτυχε την κατάληψή της με εκατόμβες νεκρών και τραυματιών.

Εν τω μεταξύ η Ελληνική Κυβέρνηση και ο Βασιλιάς είχαν καταφύγει στην Αίγυπτο.

Το Έπος 1940 – 1941

Σε πολλές περιγραφές και συζητήσεις πλανάται και δημιουργείται η αμφισβήτηση και το ερώτημα εάν το 1940 – 1941 είναι έπος. Με την γραμματική, λογοτεχνική και εγκυκλοπαιδική ερμηνεία της λέξης δίδεται η απάντηση· σημαίνει ότι αφηγείται γεγονότα θαυμαστά, άθλους, ηρωισμούς, περιπέτειες και εξυμνεί ηρωικά κατορθώματα και δράση εκπληκτική, που προκαλούν θαυμασμό. Είναι ακριβώς αυτά που έλαβαν χώραν τόσο στα ηπειρωτικά βουνά, όσο και στα οχυρά της “Γραμμής Μεταξά” και την Κρήτη.

Εκεί όπου μια μικρή και αδύναμη Ελλάδα βρήκε το θάρρος, το ψυχικό σθένος, την τόλμη και την αποφασιστικότητα να αντισταθεί στην τρομερή πολεμική μηχανή δύο αυτοκρατοριών. Ο ελληνικός στρατός, παρά τις απώλειες και τις ελλείψεις, δεν τους έδωσε την χαρά και την ικανοποίηση να γιορτάσουν έστω και μια νίκη επί του πεδίου της μάχης.

Η συνθηκολόγηση δεν μειώνει τον ηρωισμό και την καρτερία του ελληνικού στρατού στα ηπειρωτικά βουνά, τα δε οχυρά της Μακεδονίας δεν καταλήφθηκαν, αλλά παρακάμφθηκαν.

Επίμετρο

Στις 2 Ιουνίου 1941 το Γερμανικό Στρατηγείο ανακοίνωσε ότι “τερματίστηκε ο αγώνας επί την Κρήτη και την Ελλάδα, ένας αγώνας, ο οποίος διήρκησε επτά ολόκληρους μήνες και στοίχισε βαρύτερες απώλειες στους Ιταλούς και στους Γερμανούς. Εδόξασε την Ελλάδα και ανέτρεψε μέχρι τοιούτου σημείου τα σχέδια του Γερμανικού Στρατηγείου, ώστε να επιφέρει ουσιαστικά, όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων, την αποφασιστική καμπή του πολέμου υπέρ των συμμάχων”.

Σήμερα, ογδόντα δύο χρόνια μετά, κοντά σ’ αυτούς που μνημονεύουμε, τιμούμε, ευγνωμονούμε και θαυμάζουμε ως αισθανθούμε την ανάγκη και ως προσπαθήσουμε να διατηρήσουμε την υπερηφάνεια, την αυτογνωσία, την αγωνιστικότητα, την εθνική μας συνείδηση, την ταυτότητά μας, την ιστορική μνήμη, τις εθνικές και θρησκευτικές παραδόσεις μας.

Ας μην ξεχνάμε ότι το μέλλον της Πατρίδας μας συνδέεται πάντοτε με την μνήμη και την ιστορία της, ήτοι τον δάσκαλο της ζωής μας.

Θεσσαλονίκη, Οκτώβριος 2022.

ΠΗΓΕΣ

- Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό “ΗΛΙΟΣ” {Τόμος ΕΛΛΑΣ Β’}
- Γ. Τσολάκογλου· Απομνημονεύματα.